

Eduskunnan Sosiaali- ja terveysvaliokunta
StV@eduskunta.fi

HE 16 / 2018 Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi

Kiitämme mahdollisuudesta lausua valinnanvapauslakiesitykseen. Lausuntopyyntöä järjestöämme pyydettiin tarkastelemaan esitystä **kuntoutuksen järjestämisen** näkökulmasta.

Suomen Kuntoutusyrittäjät ry on edunvalvontajärjestö ja yhteistyöverkosto, johon kuuluu noin 700 kuntoutuspalveluja tuottavaa yritystä, joilla on 880 toimipistettä eri puolilla Suomea. Valtaosa näistä yrityksistä on pieniä, 1 – 3 hengen yrityksiä, jotka tarjoavat lähipalveluja kotikuntansa asukkaille, työllistävät ja maksavat veronsa Suomeen. Toimialan yritykset ovat jo vuosikymmenien ajan tuottaneet lähipalveluna mm. vaativan lääkinällisen kuntoutuksen palveluja. Järjestöemme nimi uusittiin tämän vuoden helmikuussa, aiemmin olimme Suomen Fysioterapia- ja kuntoutusyritykset FYSI ry. Nimenuudistus tehtiin siksi, että järjestöömme kuuluu nykyään myös puhe-, toiminta- ja psykoterapeutteja.

1. Kansalainen tarvitsee työ- ja toimintakyvyn ylläpitäviä kuntoutuspalveluja – veronmaksaja arvostaa kustannustehokkuutta.

Sote-uudistuksella tavoitellaan terveempiä kansalaisia. Tämä onnistuu, kun hoitopolut ovat nopeampia ja palvelut asiakaslähtöisiä ja palvelujen saatavuus paranee. Tuki- ja liikunta-elinongelmaisen nopea hoitoon pääseminen estää vaivojen kroonistumisen ja vähentää tarvetta leikkaushoitoihin, muuhun erikoissairaanhoidon sekä työstä poissaoloihin. Kuntoutuminen on sisällytettävä hoitoketjuihin ja se on toteutettava nopeasti ja suunnitelmallisesti.

Hoidon ja hoivan ohella terveys- ja hyvinvointierojen kaventaminen vaatii vahvaa panostusta terveyden edistämiseen ja sairauksien ennaltaehkäisyyn. Tehokkain ja inhimillisesti paras keino tähän on **työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen**, mikä edellyttää kuntoutustarpeen varhaista tunnistamista. Siksi kuntoutuspalvelujen pitää toimia tehokkaasti.

Kuntoutuksen lähipalvelut on sote-uudistuksessa turvattava, koska lähipalvelut osaltaan vähentävät eriarvoisuutta terveystaloudessa ja lisäävät ihmisten pärjäämistä omassa toimintaympäristössään. Pienet, ketterät kuntoutusyritykset tuottavat palveluja pienilläkin paikkakunnilla, joilla isoilla toimijoilla ei ole intressiä toimia.

Suomen kestävyysvajeongelman ratkaisemiseksi on välttämätöntä, että sote-uudistuksen tavoitteet saavutetaan kustannustehokkaasti. Valinnanvapaus kirittää kaikkia palveluntuottajia yhä laadukkaampiin palveluihin ja tehokkaampaan palveluntuotantoon.

2. Suoran valinnan palvelut, 18 §

Lakiesityksen 18 §:n mukaan suoran valinnan palveluihin kuuluu mm. kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä toiminta- ja työkyvyn sekä kuntoutustarpeen arviointi. Tämän laajemmaksi kuntoutuspalvelujen tuottamista sote-keskuksissa ei pidä kasvattaa, jotta sote-palveluntuotanto ei keskittyisi ainoastaan isoille toimijoille ja osaltaan entisestään edistäisi palveluntuotannon keskittymiskehitystä maassamme.

Monet julkiset tuottajat ja yksityiset jättitoimijat ovat ryhtyneet vahvistamaan omaa palvelutarjontaansa sote-uudistusta odotellessa. Kuntoutuksessa tämä näkyy mm. siinä, että asiakkaiden aiemmin saamat lähetteet, joilla he saattoivat hankkia tarvitsemiaan kuntoutuspalveluja myös pieniltä palveluntuottajilta, ovat joillakin paikkakunnilla vähentyneet tai kokonaan loppuneet.

Kuntoutustarpeen arviointi sote-keskuksen ulkopuolisena palveluna

Lakiesityksen mukaan hoidon tarpeen arviointi suoritetaan sote-keskuksessa omalla henkilökunnalla (33 § ja 54 §). Tällöin sote-keskus ei voi ulkoistaa kuntoutustarpeen arviointia, mikäli siihen liittyy hoidon tarpeen arviointia. Palveluntuottajan olisi kuitenkin voitava käyttää asiakkaan kuntoutustarpeen arviointiin myös alihankintaa kuntoutustarpeen arvioinnin edellyttämän **erityisosaamisen ja mahdollisen erityislaitteiston vuoksi**. Tämä auttaisi erityisesti pieniä sote-keskuksia, kun nämä voisivat tarvittaessa hankkia kuntoutustarpeen arviointiin liittyvän erityisosaamisen yrityksen ulkopuolelta alihankintana.

Fysioterapeutin suoravastaanotto

Lain perusteluihin on kirjattu, että lääkinnällisen kuntoutuksen palveluista sote-keskus tarjoaisi kuntoutusneuvontaa ja -ohjausta sekä toiminta- ja työkyvyn sekä kuntoutustarpeen arviointia ja että nämä ovat osa sote-keskuksen kokonaisuutta ja yleislääkärin perustyötä. Perusteluissa mainitaan lisäksi, että em. toteuttamiseksi sote-keskuksessa voisi olla fysioterapeutin suoravastaanottoja.

Kuntoutusyrittäjät kannattaa fysioterapeutin suoravastaanottotoiminnan laaja-alaista käyttöönottoa. Tätä varten on koulutettu myös yksityisen puolen fysioterapeutteja. Kuntoutusyrittäjien näkemys on, että sote-keskukselle kuuluvaa palveluvalikoimaa ei tule enää lisätä, vaan että fysioterapeutin suoravastaanottopalvelut hankittaisiin asiakassetelillä muilta palveluntuottajilta, kuten yksityisiltä kuntoutuspalveluja tuottavilta yrityksiltä, joissa on suoravastaanottotoiminnan osaamista.

3. Asiakasseteli, 24 §

Lakiesityksen 24 § mukaan maakunnan liikelaitoksen on tarjottava asiakkaalle asiakasseteli mm. lääkinnälliseen kuntoutukseen liittyviin terveydenhuollon ammattihenkilöiden yksittäisiin vastaanottokäynteihin. Päättyessään asiakassetelin käyttöönotosta ja asiakassetelillä maksettavien palvelujen määrästä, maakunnan on otettava huomioon mm. palvelujen saavutettavuuden ja palvelukokonaisuuksien toimivuuden edistäminen ja varmistettava asiakkaan aito valinnanvapaus.

Maakunnille tulee säätää **velvollisuus** käyttää asiakasseteliä. Muuten vaarana on, että setelin käyttö jää mitättömäksi. Sitä, milloin maakunta voi vetäytyä velvollisuudestaan tarjota

asiakasseteli, tulee tarkentaa lain perusteluissa, jotta rajausta ei käytetä väärin esim. oman tuotannon tukemiseen. Jo palvelusetelikokemukset ovat osoittaneet, että setelimalli on niin asiakkaan, sote-palveluiden järjestäjän kuin yrittäjienkin kannalta laadukas ja tehokas tapa tuottaa palveluja.

Asiakassetelin käyttöönotto on edellytys sille, että kuntoutuksen lähipalvelut säilyvät myös pienillä paikkakunnilla, joissa pienet yritykset tuottavat kuntoutuspalvelut kansalaisille.

Asiakassetelin hinnoittelu

Asiakassetelin hinnoittelussa on otettava huomioon kuntoutuspalvelun vaativuus, joka riippuu asiakkaan kuntoutustarpeesta. Asiakasseteli ei voi aina olla samansuuruinen - olkapääkipuisen kuntoutus vaatii erilaista osaamista kuin neliraajahalvautuneen kuntoutus, liikenne-onnettomuuden jälkeinen kuntoutus vaatii erilaista osaamista kuin reumaa sairastavan vauvan kuntoutus. Osaamiselle asetetut vaatimukset on huomioitava kuntoutusjaksojen pituudessa ja asiakasasetelien hinnoittelussa. Asiakassetelin arvon on oltava riittävä laadukkaan hoidon hankkimiseksi.

Lakiesitykseen on kirjattu, että maakunnan on asiakassetelin arvoa määriteltäessä otettava huomioon kustannukset, jotka aiheutuisivat maakunnan liikelaitokselle vastaavan palvelun tuottamisesta. Tätä periaatetta Kuntoutusyrittäjät kannattaa lämpimästi. Tämä periaate on jo kirjattu myös voimassa olevaan palvelusetelilakiin, periaatetta ei tosin ole aina setelin arvoa määriteltäessä noudatettu.

Asiakasseteliä voidaan Kuntoutusyrittäjien näkemyksen mukaan hyödyntää esimerkiksi seuraavissa tapauksissa:

- tuki- ja liikuntaelinvaihat; esim. kipuileva olkapää ja selkä
- isompi trauma; esim. liikenneonnettomuuden jälkeinen kuntoutus
- palvelupaketit; esim. lonkka-, selkä- ja sydänleikkauksen jälkeinen kuntoutus

4. Henkilökohtainen budjetti, 6. luku

Henkilökohtainen budjetti on hyvä ja inhimillinen keino parantaa laaja-alaisesti sote-palveluita tarvitsevien asemaa. Sen toteutuksessa on varmistettava, että asiakkaalle jää tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa asiakassuunnitelman mukaisten palvelujen painotuksiin, yksityiskohtaiseen sisältöön ja esimerkiksi ajalliseen jaksottamiseen.

Henkilökohtainen budjetti sopii erinomaisesti myös ikääntyvien ihmisten kuntoutukseen, esim. muistisairaiden, kotikuntoutusta tarvitsevien ja tasapaino- ja pidätysongelmista kärsivien henkilöiden kuntoutukseen. Nyt lakiesityksessä henkilökohtaisen budjetin käyttö on maakunnan kannalta pakollista vain vanhuspalvelulain, vammaispalvelulain sekä kehitysvammaisten erityishuoltolain mukaisissa palveluissa. Henkilökohtaisen budjetin käyttöä on syytä näiden lisäksi laajentaa yllä lueteltuihin muihin palveluihin.

Kuntoutusta ei saa unohtaa henkilökohtaisesta budjetista

On tärkeää, että jokainen henkilökohtaisen budjetin saava asiakas säilyttää toimintakykynsä ja saa siihen tarvitsemansa riittävän laaja-alaisen kuntoutuksen. Onnistuakseen kuntoutus edellyttää myös kuntoutujan omaa aktiivisuutta. Henkilökohtaisen budjetin saavien

asiakkaiden kuntoutukseen on tarvittaessa käytettävä myös asiakaseteleitä. Henkilökohtainen budjetti ei siis saa olla este asiakasetelin myöntämiselle.

Henkilökohtaista budjettia voidaan Kuntoutusyrittäjien näkemyksen mukaan hyödyntää esimerkiksi seuraavissa tapauksissa:

- kaikenikäisten pitkäaikaissairaiden ja vammaisten erilaiset neurologiset sairaudet, aivovammat, selkädinvammat, erilaiset kehitys- ja aistivammat ja reumasairaudet
- ikääntyvien kuntoutus; esim. muistisairaus, kotikuntoutus, tasapaino- ja pidätysongelmat
- mielenterveysasiakkaiden kuntoutus

5. Maakunnan asettamat ehdot palveluntuottajille, 42 §

Lakiesitys antaa maakunnille suuren vallan määrittellä ”*asiakasetelillä ja henkilökohtaisella budjetilla annettavien palveluntuottajien palvelujen laatua, voimavaroja, ja saatavuutta, palveluketjua, palvelujen yhteensovittamista koskevia, normaaliolojen häiriötilanteisiin ja poikkeusoloihin varautumista koskevia ja muita palvelujen tuottamiseen liittyviä ehtoja.*”

Kuntoutusyrittäjien näkemys on, että palveluntuottajakriteerit pitää määrittellä valtakunnallisesti yhdenmukaisiksi, jotta ei synny 18 erilaista kriteerialuetta. On maakunnan ja sen asukkaiden etu, että maakunnassa toimii useita erilaisia palveluntuottajia.

Valtaosa kuntoutuspalveluja tuottavista yrityksistä on kansalaisille lähipalveluja tuottavia mikro- ja pk-yrityksiä. Mikäli maakunnan asettamat ehdot ovat liian kovat, yritysten on vaikea päästä palveluntuottajiksi. Pahimmillaan tämä merkitsisi sitä, että pienillä paikkakunnilla kuntoutuspalveluja tuottavat yritykset joutuisivat lopettamaan toimintansa ja näin kansalaisten työ- ja toimintakykyä ylläpitävät palvelut siirtyisivät pitkien matkojen taakse isompiin asutuskeskuksiin isojen yritysten tuotettaviksi. Kuka silloin huolehtisi maakuntien kasvukeskusten ulkopuolella asuvista vanhuksista ja vammaisista? Nyt on varmistettava, että mikro- ja pk-yritykset ovat jatkossakin tuottamassa kuntoutuspalveluja tälle ikääntyvälle kansalle.

6. Neutraali palveluohjaus

Jotta asiakas voi vaikuttaa saamaansa palveluun, on tämän saatava riittävästi tietoa valintamahdollisuuksista, palvelun laadusta ja vaikuttavuudesta sekä saatavuudesta. Potilaslain 5 § (potilaan informointi eri hoitovaihtoehdoista) on osoittautunut nykyisen lainsäädännön kannalta riittämättömäksi, tai ainakaan sen henkeä noudateta.

Epäneutraalia palveluohjausta on tapahtunut monilla paikkakunnilla, myös niillä paikkakunnilla, jossa nyt on meneillään valinnanvapauskokeiluja. Lähetekäytännön muuttuminen epäneutraalin palveluohjauksen myötä on jo vahingoittanut kuntoutuspalveluja tuottavia pieniä yrityksiä. Kuntoutusta tarvitseva asiakas on usein ohjattu käyttämään kulloisenkin palveluntuottajan omia palveluita. Tämä ei ole neutraalia palveluohjausta eikä asiakkaan edun mukaista. Asiakkaalla on tiedonsaantioikeus itseään koskevista hoitosuunnitelmista.

Jotta asiakkaan valinnanvapaus toimisi, on palveluohjauksen oltava ehdottoman neutraalia. Järjestäjän ja tuottajan eriyttäminen vahvistaa neutraalin palveluohjauksen mahdollisuuksia. Riittävällä, erilaisia tuottajia ja asiakasryhmiä tasapuolisesti kohtelevalla neuvonnalla ja ohjauksella on ratkaiseva rooli valinnanvapauden tosiasiallisessa toteutumisessa. Siksi on varmistettava, että se toteutuu myös käytännössä.

Ehdotamme, että esimerkiksi Valvira (tuleva Luova) tai Kilpailu- ja kuluttajavirasto KKV arvioisivat lakisääteisesti neutraalin ohjauksen ja neuvonnan toteutumista seuraamalla asiakassetelien ja henkilökohtaisen budjetin käyttöä sekä keräämällä asiakkaiden ja palveluntuottajien palveluohjaukseen liittyvää palautetta säännöllisesti.

7. Yhteenveto

Lakiesityksessä esitetty valinnanvapaus on asiakkaalle oikeus. Lakiluonnoksen mukaan asiakkaalla on mahdollisuus kieltäytyä asiakassetelistä tai henkilökohtaisesta budjetista sekä jättää valitsematta sote-keskus. Tässä tapauksessa maakunta osoittaa asiakkaalle sote-keskuksen ja järjestää muut palvelut liikelaitoksensa kautta, mikä vastaa nykytilannetta. **Valinnanvapaus siis vahvistaa asiakkaan niin halutessa hänen itsemääräämisoikeuttaan, mutta ei heikennä kenenkään asemaa nykytilaan verrattuna.**

Valinnanvapauden myötä palveluntuottajan vaihtamisen mahdollisuus luo asiakkaalle vaihtoehdon, jota tämä voi tarvittaessa myös tehokkaasti käyttää. Jo pelkkä uhka asiakkaan menettämisestä kannustaa palveluntuottajia entistä parempaan asiakaspalveluun, vaikuttavuuteen ja laatuun.

Järjestömme on jo usean vuoden ajan kouluttanut kuntoutusyrittäjiä ja yritysten henkilökuntaa Kanta-liittymiseen, jotta nämä olisivat sote-valmiita ja jotta tiedon integraatio toteutuisi sote-uudistuksessa tavoitetulla tavalla. Osa kuntoutusyrittäjistä onkin jo liittynyt Kanta-järjestelmään. Kanta-liittyminen edellyttää yrityksiltä laite- ja ohjelmistoinvestointeja ja koko henkilökunnan koulutusta. Myös EU:n tietosuojaa-asetuksen vaatimukset on kuntoutuspalveluja tuottavien yritysten integroitava toimintaansa.

Suomessa on noin 18.500 sote-alan yritystä, 95 % näistä yrityksistä on mikroyrityksiä. Näissä yrityksissä on noin 60.000 työntekijää. On tärkeää, että sote-uudistuksessa mahdollistetaan sote-alan yrittäjyys ja varmistetaan palvelujen saatavuus. Tämä edellyttää maakunnan ja sote-yrittäjien avointa vuoropuhelua ja maakunnan tekemiä läpinäkyviä ja ennakoitavissa olevia päätöksiä.

Kunnioitavasti

Suomen Kuntoutusyrittäjät ry

Mikko Utecht
puheenjohtaja
mikko.utecht@kuntoutusyrittajat.fi
046 810 2070
www.kuntoutusyrittajat.fi
www.fysioterapia.info

Leila Salonen
toiminnanjohtaja
leila.salonen@kuntoutusyrittajat.fi
040 749 8706
www.kuntoutusyrittajat.fi
www.fysioterapia.info